

**Analiza kondycji oraz kierunków rozwoju
sektora MSP
w województwie warmińsko-mazurskim**

Olsztyn, lipiec 2009

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Projekt współfinansowany ze
środków Unii Europejskiej

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

**Raport powstał w ramach projektu:
„Warmia i Mazury 2020 - scenariusze rozwoju i aplikacja prognostyczno-symulacyjna”
finansowanego z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki**

**Opracowany dla Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie przez Instytut Badań
Strukturalnych**

Koordinacja merytoryczna:

Maciej Bukowski

Autorzy:

Anna Krajewska

Iga Magda

Jarosław Nazarczuk

Dorota Pelle

Izabela Sobiech

ibs
INSTYTUT BADAŃ STRUKTURALNYCH

Biuro w Warszawie:

**ul. Rejtana 15 lok. 24/25
02-516 Warszawa
tel. +48 22 629-33-82
faks +48 22 395-50-21
ibs@ibs.org.pl**

Biuro w Olsztynie:

**ul. Św. Wojciecha 3/3A lok. 18
10-900 Olsztyn
tel. +48 89 722-28-98
warmiamazury@ibs.org.pl**

WPROWADZENIE	4
1. SYTUACJA SEKTORA MSP W WOJEWÓDZTWIE NA TLE KRAJU	5
2. OPIS BADANIA PRZEPROWADZONEGO NA POTRZEBY RAPORTU	13
3. CHARAKTERYSTYKA SEKTORA MSP W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM .	14
3.1 CHARAKTERYSTYKA PRZEDSIĘBIORSTW I PERSPEKTYWY ROZWOJU	14
3.2 ZATRUDNIENIE I POZIOM KAPITAŁU LUDZKIEGO	17
3.3 ŹRÓDŁA FINANSOWANIA DZIAŁALNOŚCI ROZWOJOWEJ	21
3.4 INWESTYCJE I INNOWACYJNOŚĆ	23
3.5 PERCEPCJA SZAREJ STREFY	25
4. PODSUMOWANIE	27
5. ZAŁĄCZNIKI.....	29
ZAŁĄCZNIK 1 DOBÓR PRÓBY I OPIS METODY LOSOWANIA	29
ZAŁĄCZNIK 2 WSKAŹNIK WAŻNOŚCI I ODDZIAŁYWANIA	31
LITERATURA.....	32

Wprowadzenie

Składamy na Państwa ręce raport na temat sytuacji społeczno-ekonomicznej sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim oraz kierunków jego rozwoju. Przedstawia on wyniki analiz przeprowadzonych w ramach pierwszego badania panelowego wśród przedsiębiorstw sektora MSP z województwa warmińsko-mazurskiego, realizowanego w ramach projektu „Warmia i Mazury 2020 - scenariusze rozwoju i aplikacja prognostyczno-symulacyjna”. Projekt przygotowywany jest na zamówienie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie i finansowany ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

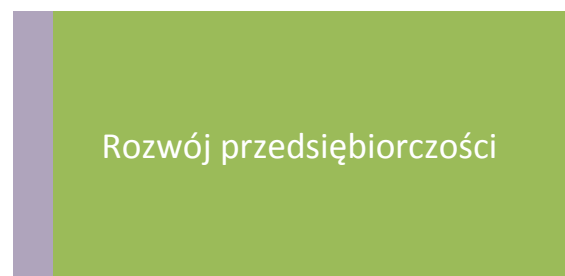
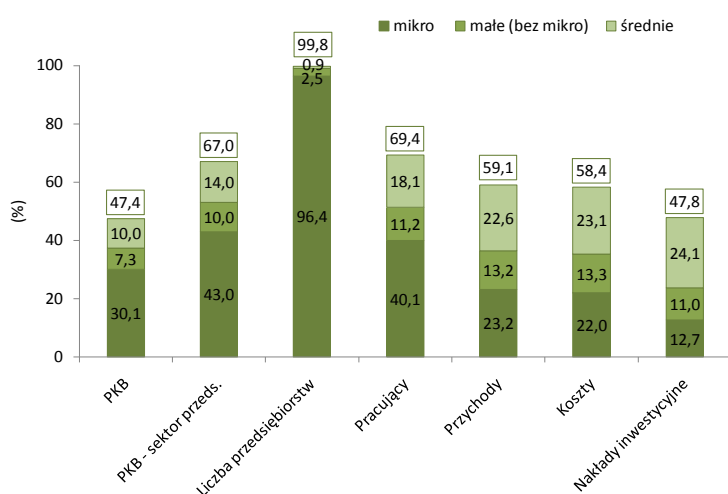
Podstawowym celem tego opracowania jest zidentyfikowanie kondycji i możliwych kierunków rozwoju sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim, a w szczególności ocena zapotrzebowania małych i średnich przedsiębiorstw na zasoby ludzkie oraz oczekiwania w stosunku do pracowników, profil i kierunki rozwoju działalności.

Niniejszy raport obejmuje cztery rozdziały. W pierwszym przedstawiono ogólny zarys sytuacji małych i średnich przedsiębiorstw w województwie warmińsko-mazurskim na tle kraju, w oparciu o zastane dane statystyczne i literaturę przedmiotu. Na tej podstawie sformułowane zostały pytania badawcze wyznaczające porządek dalszej analizy. Kolejne rozdziały przedstawiają wyniki badania ankietowego MSP w regionie, którego celem było poszerzenie zbioru informacji i uzupełnienie luk zidentyfikowanych w dostępnych bazach danych. W rozdziale drugim został krótko omówiony sposób przeprowadzenia badania, w rozdziale trzecim zaś dokonano szczegółowej charakterystyki badanej próby, pod kątem wielkości i specjalizacji badanych podmiotów, ich innowacyjności i obecności szarej strefy. Na tej podstawie wskazano determinanty konkurencyjności MSP w regionie. Raport zamyka podsumowanie.

1. Sytuacja sektora MSP w województwie na tle kraju

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw uznawany jest za **jeden z najistotniejszych filarów współczesnej gospodarki**. Bezpośrednio oddziałuje on na **zatrudnienie, wielkość wytworzonych dóbr i usług, innowacyjność, czy też konkurencyjność gospodarki**. Istotny wpływ na funkcjonowanie gospodarki jest zdeterminowany wysokim udziałem tego sektora w tworzeniu ww. elementów w gospodarce. Świadczy o tym m.in. wkład sektora MSP w tworzenie PKB w Polsce w 2007 r., który wyniósł 47,4 proc. (por. Żołnierski 2008). W obrębie sektora przedsiębiorstw małe i średnie podmioty stanowią istotny udział (Rysunek 1.1) w: liczbie przedsiębiorstw ogółem, produkcji krajowym brutto, liczbie pracujących w sektorze przedsiębiorstw, nakładach inwestycyjnych, kosztach i przychodach¹.

Rysunek 1.1 Udział małych i średnich podmiotów w sektorze przedsiębiorstw gospodarki kraju

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS i PARP. (Działalność przedsiębiorstw niefinansowych, Raport o stanie sektora MSP w Polsce w latach 2007-2008).

Objaśnienia: Wartości w prostokątach nad kolumnami przedstawiają udział sektora MSP w danej kategorii w obrębie sektora przedsiębiorstw. Wyjątek stanowi pierwsza kategoria (PKB), która dotyczy całej gospodarki.

Na poziomie regionalnym zauważalne staje się **duże przestrzenne zróżnicowanie sektora MSP**, odgrywające istotną rolę w rozwoju poszczególnych regionów Polski. Występujące różnice najczęściej dotyczą liczby i struktury podmiotów, dziedzin działalności, poziomu innowacyjności i efektywności funkcjonowania. Są one zdeterminowane **odmiennymi warunkami prowadzenia działalności gospodarczej**, które wynikają z atrakcyjności lokalizacyjnej poszczególnych obszarów, jakości i ilości zgromadzonego kapitału, zasobów siły roboczej, zdolności do tworzenia innowacji, mentalności społecznej. Rozbieżności w ww. kategoriach **różnicują także poziom przedsiębiorczości wewnątrz regionów**. W

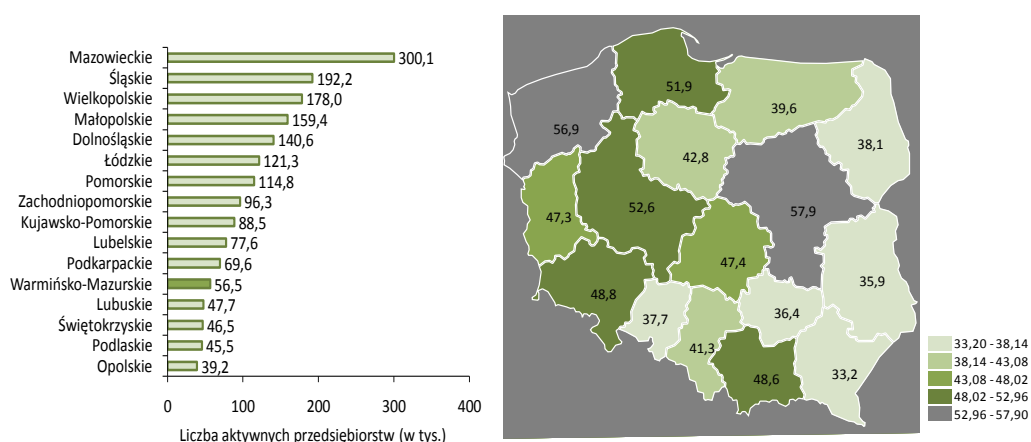
¹ Są to dane dotyczące aktywnych przedsiębiorstw niefinansowych na podstawie: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2007 roku, GUS, Warszawa 2008. Alternatywne źródło informacji o przedsiębiorstwach z rejestru REGON obfituje w dane, które są niezgodne ze stanem faktycznym (zawiera m. in. przedsiębiorstwa niefunkcjonujące oraz zawieszono w działalności) i dlatego w mniej precyzyjny sposób opisuje stan faktyczny. Minusem korzystania z danych o aktywnych podmiotach jest fakt, iż pomijają one podmioty związane z finansami i ubezpieczeniami. Liczba aktywnych przedsiębiorstw w 2007 r. w stosunku do tych zarejestrowanych w rejestrze REGON wyniosła ok. 49 proc.

województwie warmińsko-mazurskim najbardziej przedsiębiorczymi obszarami były w 2008 r. miasta **Olsztyn i Elbląg oraz powiat giżycki, mrągowski i olecki**, podczas gdy najmniejszym nasileniem przedsiębiorczości cechowały się powiaty bartoszycki, działdowski, elbląski, węgorzewski, nowomiejski i nidzicki (por. Ziomek 2009).

Województwo warmińsko-mazurskie należy do regionów o stosunkowo niewielkiej liczbie aktywnych przedsiębiorstw niefinansowych (56 616), z których 56 536 to sektor MSP (mikro – 54 412 podmiotów, małe 1 594, średnie 530). Cechuje je niski poziom przedsiębiorczości w porównaniu z pozostałymi regionami kraju (Rysunek 1.2, po prawej). Wskazuje na to m.in. niski wskaźnik liczby aktywnych MSP na 1000 mieszkańców (39,6), który pozwala zakwalifikować województwo na 11 miejscu w kraju (średnia dla Polski wynosi 46,5). Stosunkowo niski poziom przedsiębiorczości jest m.in. wynikiem niskiej atrakcyjności inwestycyjnej regionu względem pozostałych województw w kraju (13 miejsce w 2008 r.) (por. Kalinowski 2008) oraz skłonności do podejmowania ryzyka i działania społeczności lokalnej. Jednym z instrumentów wspierania rozwoju przedsiębiorczości wśród mieszkańców są inkubatory przedsiębiorczości, które w aktywny sposób wspierają zakładanie nowych przedsiębiorstw oraz oferują preferencyjne warunki do prowadzenia działalności gospodarczej (najczęściej niskie opłaty za użytkowanie lokalu z dostępem do mediów). Nasycenie ww. jednostkami w województwie jest bardzo niewielkie, co utrudnia przełamanie niskiego poziomu przedsiębiorczości mieszkańców regionu.

Struktura przedsiębiorstw

Rysunek 1.2 Aktywne MSP w regionach Polski (po lewej) oraz liczba aktywnych MSP na 1000 mieszkańców (po prawej)

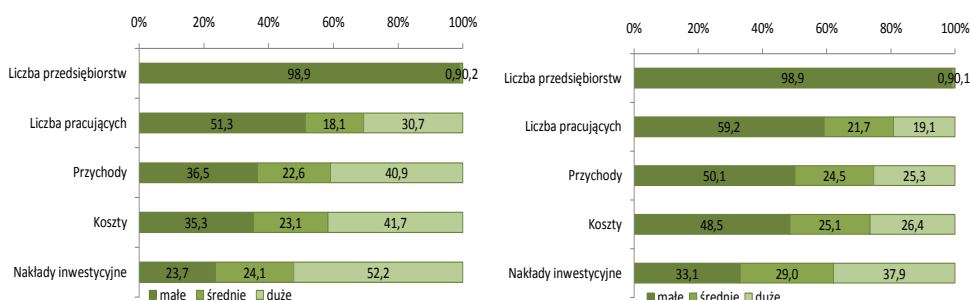
Źródło: Opracowanie IBS na podstawie (Działalność przedsiębiorstw 2008).

W granicach administracyjnych województwa działają ponadto **dwie specjalne strefy ekonomiczne: warmińsko-mazurska oraz suwalska**, które oferują przedsiębiorstwom zlokalizowanym w ich podstrefach dogodne warunki do prowadzenia działalności gospodarczej (m.in. zwolnienia z części podatków – głównie dochodowego, uzbrojone tereny inwestycyjne). W 2007 r. zajmowały one odpowiednio 7 i 12 miejsce (na 14 istniejących SSE)

pod względem wysokości nakładów inwestycyjnych na 1 zezwolenie oraz 7 i 10 lokatę pod względem wysokości nakładów inwestycyjnych na 1 stanowisko pracy (por. Przedsiębiorczość 2008).

W stosunku do ogółu przedsiębiorstw w kraju na poziomie województwa warmińsko-mazurskiego w 2007 r. zauważalny był **większy udział zatrudnionych w małych przedsiębiorstwach** (59.2 proc. względem 51.3 proc. dla kraju, w tym większy udział zatrudnienia w mikro przedsiębiorstwach - odpowiednio 44.9 i 40.1 proc.). Małe przedsiębiorstwa odgrywały także większą rolę w łącznych kosztach i przychodach w regionie niż przeciętnie w kraju, gdzie podział ww. kategorii przybrał bardziej równomierny rozkład (Rysunek 1.3). Jednocześnie udział kosztów w przychodach MSP pozostał na poziomie zbliżonym do przedsiębiorstw w kraju², a wartość przychodów na jedno przedsiębiorstwo (bez względu na wielkość) (1 mln zł) oraz kosztów (0.9 mln zł) była drugą najniższą wartością w przekroju wojewódzkim.

Rysunek 1.3 Aktywne MSP w Polsce (po lewej) i woj. warmińsko-mazurskim (po prawej)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie (Działalność przedsiębiorstw 2008).

Małe przedsiębiorstwa na Warmii i Mazurach przeznaczały względnie więcej nakładów na inwestycje w stosunku do ich odpowiedników w kraju, chociaż ich udział pozostał nieznacznie niższy niż dużych przedsiębiorstw zarówno w kraju oraz w regionie³. Kapitał ten był alokowany na zakup **nowych środków trwałych i ulepszenie istniejących oraz zakup używanych środków trwałych**. Zakupem tych pierwszych w największym stopniu były zainteresowane duże podmioty, podczas gdy tych drugich głównie średnie i małe podmioty z regionu (odsetki powyżej średniej krajowej). Do grupy podmiotów o największym udziale w nakładach inwestycyjnych ogółem zaliczono przedsiębiorstwa przemysłowe (64.4 proc.) oraz w mniejszym stopniu usługowe (33.8 proc.). Obserwowany był zatem względnie większy udział przemysłu a mniejszy usług w nakładach inwestycyjnych względem przeciętnych wartości dla gospodarki Polski (odpowiednio 53.1 proc. oraz 46.6 proc.).

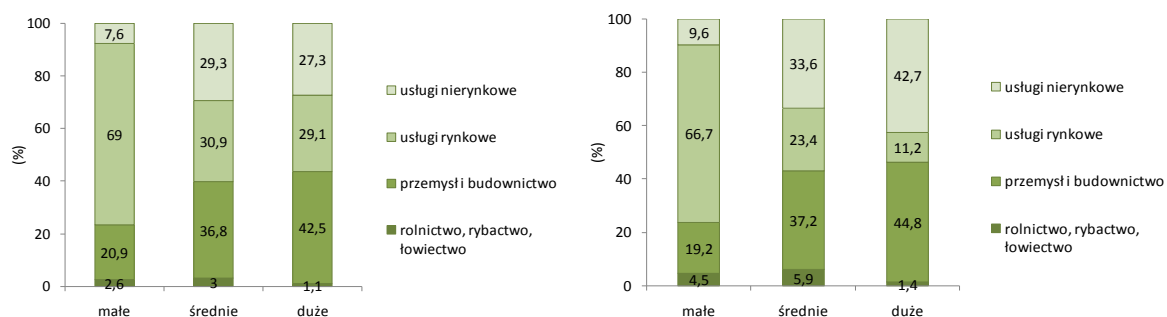
W porównaniu z gospodarką kraju w strukturze przedsiębiorstw z województwa warmińsko-mazurskiego według sektorów ekonomicznych można było zauważyć **większy udział usług**

² Jedyne duże przedsiębiorstwa z regionu odnotowały większy udział kosztów w przychodach (96.1 proc.) niż przeciętnie w kraju (93.8 proc.).

³ Wartość nakładów inwestycyjnych w regionie jest jedną z najniższych w kraju i plasuje województwo warmińsko-mazurskie na 13 miejscu w kraju.

nierynkowych i rolnictwa przy mniejszym udziale usług rynkowych⁴ (Rysunek 1.4). Większy udział usług nierynkowych w strukturze przedsiębiorstw (i wartości dodanej) jest charakterystyczny dla województw wschodniej Polski i ukazuje **niską konkurencyjność tych gospodarek**. Informuje o stosunkowo wysokim udziale usług związanych z administracją państwową, obroną narodową, ochroną zdrowia czy edukacją, co sugeruje niski odsetek pozostałych dziedzin działalności w strukturze gospodarki, w tym tych uznawanych za konkurencyjne. Względnie największy (w porównaniu do struktury przedsiębiorstw kraju) udział usług nierynkowych został zaobserwowany wśród przedsiębiorstw dużych, przy najniższym udziale usług rynkowych dla tej kategorii. Małe przedsiębiorstwa posiadały natomiast najniższy udział sektora usług nierynkowych w województwie, który jednak pozostał na wyższym poziomie niż przeciętnie w gospodarce kraju.

Rysunek 1.4 Struktura przedsiębiorstw według sektorów ekonomicznych w Polsce (po lewej) i województwie (po prawej)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie (Papelbon 2009).

Stosunkowo mało konkurencyjna struktura gospodarki regionu sprawia, że **poziom jej innowacyjności⁵ w przekroju wojewódzkim pozostaje poniżej przeciętnego dla kraju**. Zależność tą zaobserwowano w latach 2004-2006 wśród przedsiębiorstw przemysłowych, z których w regionie 23 proc. wdrożyło przedsięwzięcia innowacyjne (Polska 23.2 proc.) oraz usługowych, dla których różnica między udziałem przedsiębiorstw z województwa była większa w stosunku do całej gospodarki kraju (Rysunek 1.5) (por. Działalność innowacyjna 2008). **Do determinant niskiej innowacyjności można również zaliczyć niedobór funkcjonujących parków lub inkubatorów technologicznych w województwie⁶**. Ich

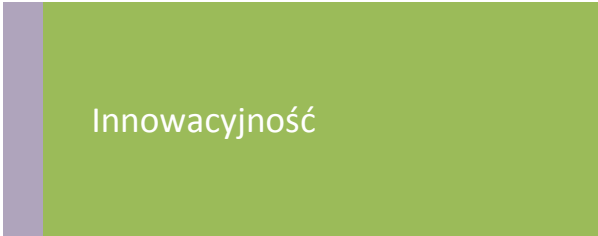
⁴ Usługi rynkowe obejmują: handel i naprawy, hotele i restauracje, transport i gospodarkę magazynową, łączność, pośrednictwo finansowe, obsługę nieruchomości, wynajem, usługi komunalne, gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, organizacje i zespoły eksterytorialne. Usługi nierynkowe obejmują sekcje związane z administracją publiczną i obroną narodową, obowiązkowymi ubezpieczeniami zdrowotnymi i społecznymi, edukacją, ochroną zdrowia i pomocą społeczną.

⁵ Do najbardziej innowacyjnych branż w województwie warmińsko-mazurskim zaliczono: produkcję, przetwórstwo, konserwowanie mięsa i wyrobów z mięsa, wytwarzanie wyrobów mleczarskich, produkcję wyrobów stolarskich i ciesielskich dla budownictwa, produkcję wyrobów z tworzyw sztucznych, produkcję wyrobów z pozostałych wyrobów niemetalicznych, produkcję metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń, produkcję maszyn specjalnego przeznaczenia, produkcję i naprawę statków i łodzi, produkcję mebli (por. Dziemianowicz 2006).

⁶ W planach jest otwarcie parków naukowo-technicznych w Olsztynie, Elblągu oraz Ełku oraz dodatkowych inkubatorów przedsiębiorczości w Olsztynie (UWM).

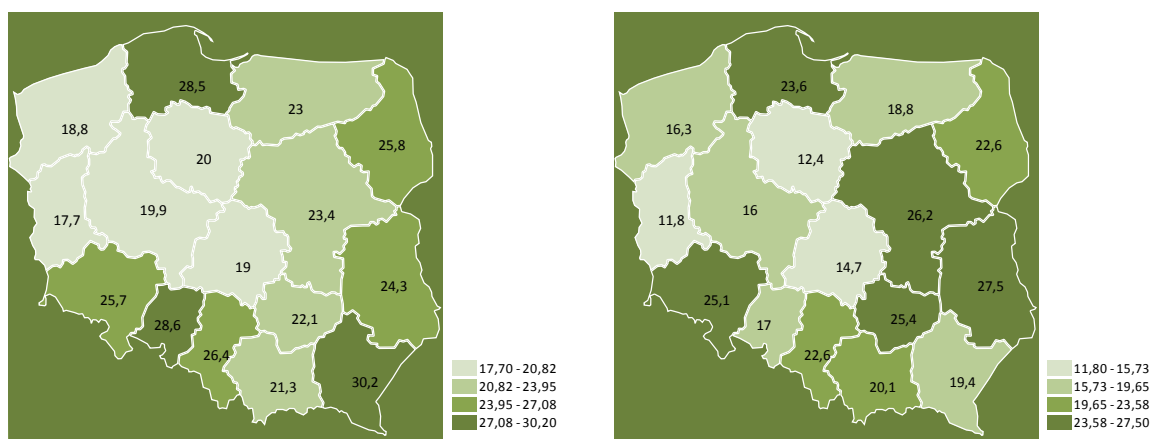
działalność sprowadza się do wspierania transferu wiedzy, innowacji, myśli technologicznej między jednostkami naukowo-badawczymi a przedsiębiorstwami. Dodatkowo, wspomagają one prowadzenie i zakładanie przedsiębiorstw oferujących produkty i usługi powstałe w wyniku wdrożeń nowych technologii.

Niska innowacyjność województwa jest również skutkiem **drugich najniższych nakładów inwestycyjnych na innowacje** w ujęciu na 1 przedsiębiorstwo prowadzące działalność innowacyjną w przemyśle (1 564.7 tys. zł, w cenach bieżących), czyli mniej niż połowa wartości przeciętnej dla kraju oraz ponownie drugich najniższych nakładów na innowacje w sektorze usługowym (388.3 tys. zł) – tylko 14.7 proc. wartości przeciętnej dla kraju (por. Działalność innowacyjna 2008).

Wartości nakładów na działalność innowacyjną przedsiębiorstw zagregowane dla województw pozwalają zakwalifikować region w sektorze przemysłowym na 13 miejscu, a w sektorze usług dopiero na 15 miejscu w kraju pod względem wysokości nakładów przeznaczanych na innowacje wśród przedsiębiorstw.

Rysunek 1.5 Udział przedsiębiorstw, które wdrożyły innowacje w sektorze przemysłowym (po lewej) oraz usługowym (po prawej)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie Działalność innowacyjna 2008.

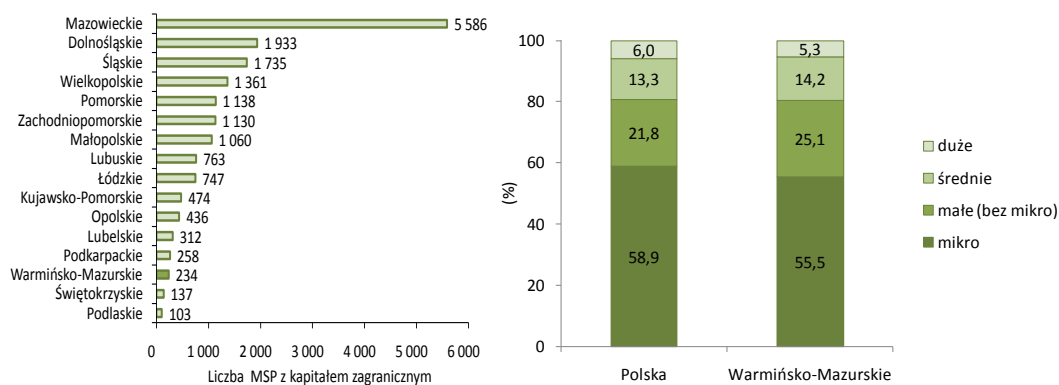
Objaśnienia: Prezentowane na wykresie dane i powyższy opis w tekście dotyczą ogółu przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 9 osób, które zostały zebrane w trakcie badania GUS z 2007 r. w ramach programu badawczego Community Innovation Survey (CIS). Do próby badawczej przedsiębiorstw przemysłowych zaliczono podmioty z sekcji: górnictwo (C), przetwórstwo przemysłowe (D), wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną (E), zgodnie z PKD 2004. Próbę reprezentacyjną przedsiębiorstw usługowych stanowiły podmioty, których główna dziedzina działalności była związana z (PKD 2004): handlem hurtowym i komisowym z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi, motocyklami (dział 51), transportem lądowym, rurociągowym i lotniczym (działy 60-62), działalnością wspomagającą transport, działalnością związaną z turystyką (dział 63), pocztą i telekomunikacją (dział 64), pośrednictwem finansowym (sekcja J), informatyką (dział 72), działalnością w zakresie architektury, inżynierii (grupa 74.2), badaniami i analizami technicznymi (grupa 74.3).

Niska konkurencyjność regionalnej gospodarki w połączeniu z jej stosunkowo niewielką innowacyjnością powoduje, że **region nie jest, w porównaniu do innych obszarów kraju, atrakcyjnym miejscem do lokowania inwestycji zagranicznych** (Rysunek 1.6, po lewej), nawet pomimo jednego z najniższych w kraju poziomów wynagrodzeń w przedsiębiorstwach.

W 2007 r. w województwie warmińsko-mazurskim było zlokalizowanych 247 spółek z kapitałem zagranicznym (14 miejsce w kraju), z czego 234 znajdowały się w sektorze MSP (ponad połowę stanowiły mikro przedsiębiorstwa). Różnice w strukturze wielkości przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym między krajem a regionem sprowadzały się głównie do względnego niedoboru mikro i dużych jednostek przy nadmiarze średnich i małych podmiotów w województwie (Rysunek 1.6, po prawej). Z pewnością niekorzystną sytuacją był opisywany niedobór przedsiębiorstw dużych. Ich lokalizacja w regionie mogłaby bowiem poprawić sytuację na rynku pracy oraz przyczynić się do zdynamizowania rozwoju obszarów przyległych do nowo powstających dużych przedsiębiorstw.

Kapitał zagraniczny

Rysunek 1.6 Liczba MSP z kapitałem zagranicznym w regionach Polski (po lewej) oraz struktura spółek z kapitałem zagranicznym (po prawej)

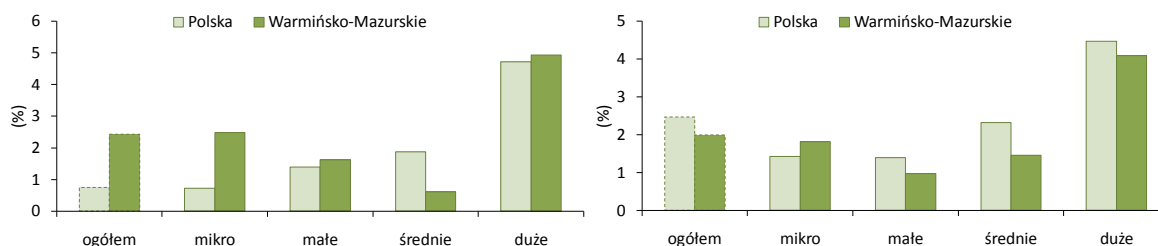

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS.

Dopełnieniem zaprezentowanej analizy statycznej jest rozpatrzenie zmian, jakie nastąpiły w ciągu kilku ostatnich lat w sektorze przedsiębiorstw w województwie na tle kraju. Obserwacja tendencji kształtujących rozwój przedsiębiorstw pozwala określić kierunek zachodzących zmian.

Uwzględniając dynamikę rozwoju sektora przedsiębiorstw należy zauważyć, że **większą dynamikę wzrostu liczby przedsiębiorstw w latach 2003-2007 odnotowały podmioty z regionu niż przeciętnie w kraju** (Rysunek 1.7, po lewej). Wśród ogółu przedsiębiorstw największym tempem rozwoju na Warmii i Mazurach cechowały się przedsiębiorstwa duże, których dynamika była także wyższa od średniej krajowej. Wyraźne różnice pomiędzy regionem a krajem rysują się w tempie zmian liczby przedsiębiorstw mikro i średnich (Rysunek 1.7, po lewej). **Za wzrostem liczby przedsiębiorstw nie podążała jednak wysoka dynamika wzrostu zatrudnienia** (Rysunek 1.7, po prawej), **która była mniejsza w województwie niż przeciętnie w kraju** dla ogółu aktywnych przedsiębiorstw niefinansowych. Powyżej przeciętnej dla kraju rosło jedynie zatrudnienie w przedsiębiorstwach mikro. Największą dynamiką zatrudnienia, zarówno w kraju jak i w regionie, charakteryzowały się przedsiębiorstwa duże.

Rysunek 1.7 Przeciętna średnioroczna dynamika liczby przedsiębiorstw w latach 2003-2007 (po lewej) oraz zatrudnienia (po prawej)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie GUS (Działalność przedsiębiorstw niefinansowych 2008).

Objaśnienia: Na wykresie zostały przedstawione informacje dotyczące aktywnych przedsiębiorstw niefinansowych. Wartość ogółem odnosi się do całego sektora aktywnych przedsiębiorstw niefinansowych.

W latach 2003 - 2008 szybko rosły zarówno koszty, jak i przychody przedsiębiorstw. **W województwie warmińsko-mazurskim szybciej zwiększały się przychody**, co można uznać za tendencję pozytywną, ponieważ **rosły zyski przedsiębiorców** (przy czym dotyczy to firm mikro i małych, w średnich i dużych koszty rosły szybciej niż przychody). W całym kraju natomiast największym przyrostem zysków wynikających z opisywanych zjawisk cechowały się podmioty mikro oraz duże.

Dynamika wzrostu nakładów inwestycyjnych była wyższa wśród przedsiębiorstw z regionu (19.7 proc.) niż przeciętnie w Polsce (17.0 proc.). Koncentrowała się ona w największym stopniu wokół przedsiębiorstw mikro oraz dużych w województwie oraz średnich i dużych w kraju. Przedsiębiorstwa mikro i duże osiągnęły jednak w 2007 r. ujemne dynamiki przyrostu nakładów inwestycyjnych w regionie, co może być jednym z symptomów odwrócenia trendu dotychczasowej ścieżki wzrostu.

Liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w województwie w latach 2003-2007 spadła o 3.6. proc. przy wzroście liczby podmiotów przeciętnie w Polsce o 4.8 proc.⁷ Największe spadki dotknęły przedsiębiorstwa z regionu zatrudniające poniżej 10 osób. **Zmniejszeniu uległa także liczba osób pracujących** w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego w województwie warmińsko-mazurskim (o 5.9 proc.), podczas gdy przeciętnie w kraju takie zatrudnienie zwiększyło się niemal o 1/10.

Podsumowując, **sytuacja sektora MSP w porównaniu do pozostałych województw z kraju jest stosunkowo słaba**. Przemawiają za tym cechy regionalnej gospodarki świadczące o jej niskiej konkurencyjności oraz atrakcyjności inwestycyjnej dla przedsiębiorców, niska przedsiębiorczość mieszkańców regionu oraz wskaźniki opisujące stan sektora MSP w województwie. Dominującą rolę odgrywają mikroprzedsiębiorstwa, zarówno pod względem produkcji, jak i zatrudnienia. O niskiej konkurencyjności województwa świadczy fakt, że niedorozwinięty jest tam sektor usług rynkowych, w którym dodatkowo niższy jest poziom inwestycji i innowacyjność w porównaniu z przetwórstwem przemysłowym. Przedsiębiorstwa z regionu cechują się niską innowacyjnością, niskim udziałem podmiotów z kapitałem zagranicznym, stosunkowo niewielkim wzrostem zatrudnienia w latach 2003-2007

⁷ Przeciętna średnioroczna stopa wzrostu w latach 2003-2007.

w sektorze przedsiębiorstw, z drugiej strony zaś rosnącymi nakładami inwestycyjnymi oraz wzrostem liczby przedsiębiorstw w tym samym okresie, co może przynieść poprawę sytuacji w przyszłości.

Powyższy opis sektora przedsiębiorczości regionu wskazuje na jego charakterystyki, jednak nie pozwala zidentyfikować przyczyn obecnej sytuacji i widocznych trendów, dlatego przeprowadzone zostało badanie ankietowe (które zostanie dodatkowo powtórzone w 2010 r.). Pozwoliło ono udzielić odpowiedzi na następujące pytania: jakie bariery rozwojowe napotykają firmy z sektora MSP? Jakie są przyczyny niskiej innowacyjności przedsiębiorstw w regionie? Czy firmy napotykają na trudności w pozyskiwaniu wykwalifikowanej siły roboczej?

2. Opis badania przeprowadzonego na potrzeby raportu

W celu pełniejszej identyfikacji kondycji sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim oraz szans i zagrożeń stojących przed tymi przedsiębiorstwami przeprowadzone zostało badanie ankietowe. Zrealizowano je na próbie **600 małych i średnich przedsiębiorstw** z regionu. Próba badawcza została dobrana na podstawie **zróznicowania pod względem 3 cech: rodzaju działalności, wielkości przedsiębiorstwa i lokalizacji**. Taki podział miał na celu dokonanie możliwie jak najbardziej wszechstronnej i syntetycznej analizy stanu sektora MSP w całym województwie warmińsko – mazurskim.

W badaniu zastosowano technikę bezpośrednich wywiadów kwestionariuszowych. Wywiady zostały przeprowadzone z właścicielami bądź menedżerami przedsiębiorstw. Wywiad został podzielony na sześć bloków tematycznych. Pierwszy blok dotyczył podstawowych informacji o przedsiębiorstwie (lokalizacja, profil działalności, udział kapitału zagranicznego w przedsiębiorstwie itp.). Umożliwiał on przedstawienie ogólnej charakterystyki sektora małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność w województwie warmińsko - mazurskim, oraz otoczenia ekonomicznego, w jakim te przedsiębiorstwa funkcjonują, i perspektyw ich rozwoju.

Drugi blok ankiety odnosił się do źródeł i barier rozwoju MSP w województwie warmińsko- mazurskim. Trzecia część ankiety obejmowała rynek pracy. Odpowiedzi na pytania zawarte w tym bloku pozwoliły scharakteryzować popyt małych i średnich przedsiębiorstw na siłę roboczą, zarówno w kategoriach ilościowych, jak i jakościowych.

Próba badawcza

Analiza wartości, form i kierunków przeznaczenia oraz trudności w pozyskaniu wsparcia ze środków publicznych przeprowadzona została na podstawie odpowiedzi na pytania z czwartego bloku ankiety. Odpowiedzi te pozwoliły na ocenę aktualnej kondycji finansowej przedsiębiorstw w regionie oraz na oszacowanie wielkości dotychczasowych i przyszłych inwestycji ze względu na źródła ich finansowania.

Piąta część dotyczyła innowacji, inwestycji prorozwojowych, podnoszących innowacyjność przedsiębiorstw i lokalnej gospodarki. Uzyskane odpowiedzi pozwoliły na określenie głównych kierunków wdrożeń nowych technologii, nowych lub ulepszonych dóbr i usług lub zastosowania efektywniejszych rozwiązań organizacyjnych. Zidentyfikowano także sposoby finansowania oraz stymulanty wdrażania innowacji.

Blok szósty poświęcony został problemowi szarej strefy. Odpowiedzi na pytania z tej części ankiety umożliwiły przybliżenie skali działalności prowadzonej w gospodarce nierejestrowanej w regionie, jej wpływu na funkcjonowanie, rozwój i konkurencyjność sektora MSP województwa warmińsko-mazurskiego oraz wskazanie głównych motywów „ucieczki przedsiębiorców do szarej strefy” .

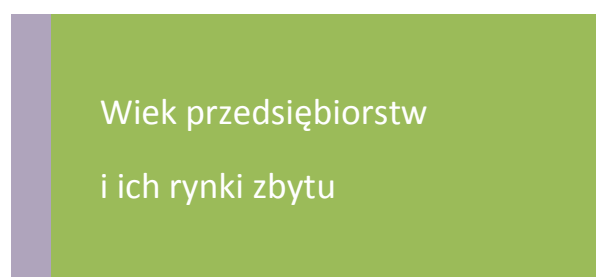
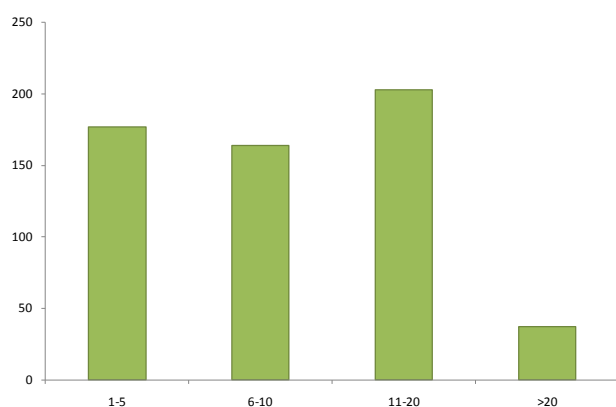
Szczegółowy opis metody doboru próby oraz losowania znajdują się w Załączniku 1.

3. Charakterystyka sektora MSP w województwie warmińsko-mazurskim

3.1 Charakterystyka przedsiębiorstw i perspektywy rozwoju

W województwie warmińsko-mazurskim dominują przedsiębiorstwa młode, funkcjonujące krócej niż 10 lat (Rysunek 3.1). Jest to zgodne z wynikami zaprezentowanymi w pierwszym rozdziale, dotyczącymi dynamiki rozwoju przedsiębiorstw w ostatnich latach. Dominacja jednostek młodych może przekładać się na innowacyjność firm oraz na większą zmienność poziomu zatrudnienia.

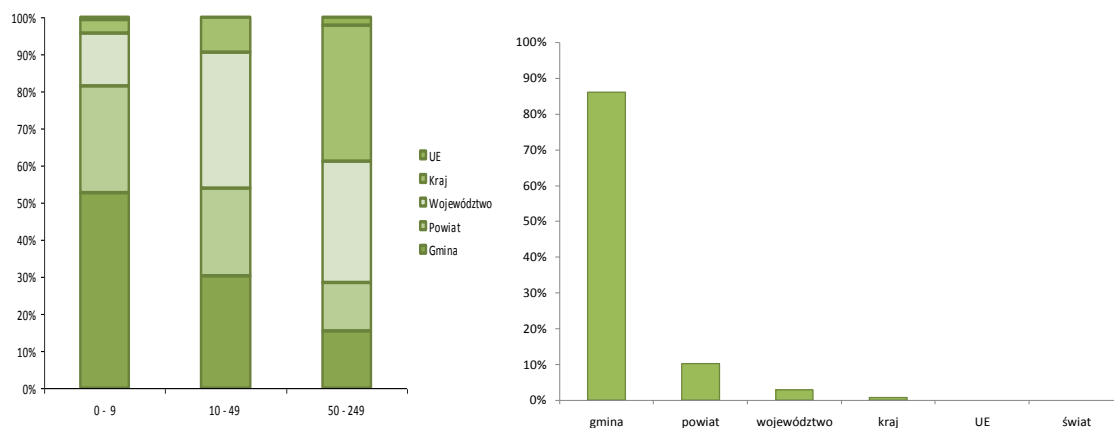
Rysunek 3.1 Wiek przedsiębiorstw w badanej próbie

Źródło: opracowanie IBS na podstawie badania ankietowego.

Z przeprowadzonej ankiety wynika, iż **Unia Europejska jest rynkiem zbytu jedynie 3 ankietowanych przedsiębiorstw** (w tym 1 średnie i 2 mikro), czyli 0.5 proc. Firmy z sektora MSP w województwie warmińsko - mazurskim są więc w głównej mierze nastawione na rynki lokalne – co przejawia się dominacją gminy i powiatu jako rynku zbytu w większości przypadków, niewielki jest zaś odsetek przedsiębiorstw o zasięgu wojewódzkim czy też krajowym. (Rysunek 3.2).

Rysunek 3.2 Rynki zbytu badanych przedsiębiorstw wg wielkości przedsiębiorstwa (po lewej) oraz zasięg terytorialny konkurencji (po prawej)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie badania ankietowego.

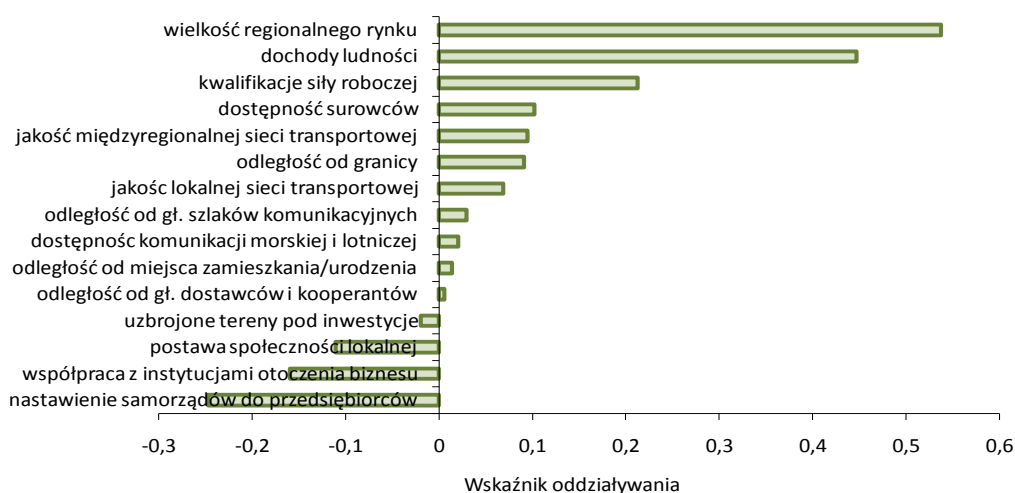
Zasięg rynku zbytu wyraźnie zależy od wielkości przedsiębiorstw – **im większa jest liczba pracowników danej firmy, tym szersze rynki zbytu** - rośnie udział rynku wojewódzkiego i krajowego. Ankietowani wskazywali zazwyczaj również na niewielki zasięg terytorialny konkurentów – aż w 86 proc. była to gmina, a tylko 3 proc. ankietowanych wskazało województwo (Rysunek 3.2, po prawej), co świadczy o niskim poziomie konkurencji na terenie województwa warmińsko – mazurskiego, który może przekładać się na niską innowacyjność.

Opisywane w rozdziale 1 niewielkie zainteresowanie inwestorów zagranicznych regionem Warmii i Mazur potwierdza fakt, iż w badanej próbie **jedynie 5 firm (0.8%) wskazało na udział kapitału zagranicznego w ich przedsiębiorstwie** (do 24 proc. udziału), z czego w 2 przypadkach były to inwestycje typu *greenfield* (od podstaw).

Przedsiębiorcy z regionu za najistotniejsze **czynniki wpływające na wybór lokalizacji ich przedsiębiorstw w województwie warmińsko-mazurskim uznali: wielkość regionalnego rynku zbytu, dochody ludności i kwalifikacje siły roboczej** (Rysunek 3.3). W znacznie mniejszym stopniu o wyborze miejsca ulokowania przedsiębiorstwa decydowała dostępność surowców, jakość międzyregionalnej sieci transportowej, czy też odległość od granicy. Wysoki udział wielkości rynku zbytu oraz dochodów ludności jest wynikiem znacznego udziału przedsiębiorstw handlowych, związanych z naprawami oraz działalnością finansową i ubezpieczeniową w próbie badawczej (oddawała ona strukturę zatrudnienia przedsiębiorstw z województwa warmińsko-mazurskiego). Przedsiębiorstwa z tych branż lokalizują się możliwie najbliżej chłonnych rynków zbytu, co bezpośrednio wpływa na wielkość osiąganego obrotu (i możliwości maksymalizowania zysku), bowiem zasięg ich oddziaływania jest najczęściej lokalny. Z uwagi na ten fakt, jakość sieci transportowej (lokalnej i międzyregionalnej) odgrywa mniejszą rolę w lokalizacji takich przedsiębiorstw (jednocześnie jednak stanowi on istotną barierę poszerzania rynków zbytu i rozwoju firm). Niski udział odpowiedzi dotyczących bliskości granicy jako jednego z czynników rozpatrywanych przy lokalizacji przedsiębiorstw może sugerować niski wolumen wymiany towarowej z innymi krajami⁸, a w szczególności z Federacją Rosyjską (będący częściowo efektem przeszłego embarga na mięso i produkty roślinne) oraz stosunkowo małe zainteresowanie współpracą z tamtejszymi podmiotami i rynkiem zbytu. Województwo nie wykorzystuje zatem jednego ze swoich atutów, jakim jest położenie geograficzne.

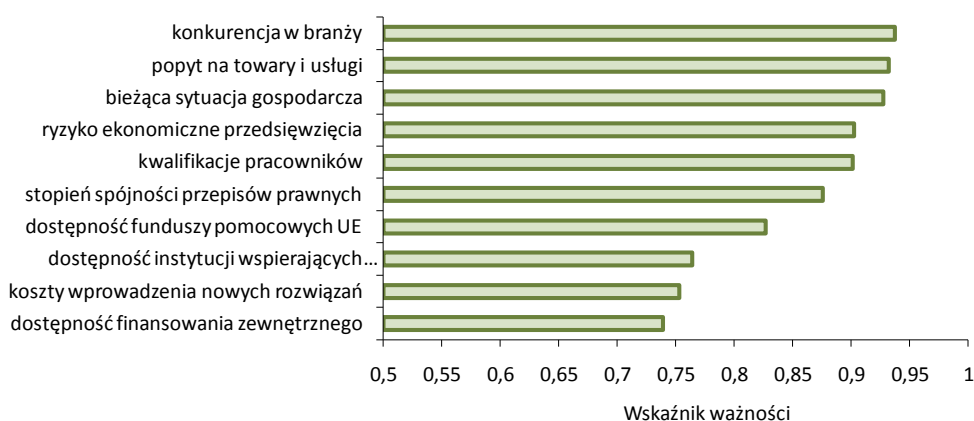
Źródła i bariery
rozwoju MSP

⁸ Udział województwa warmińsko-mazurskiego w eksporcie Polski spadł z 2.9 proc. w 1999 r. do 2.0 proc. w 2006 r. (12 miejsce w kraju). Wzrosła natomiast relacja wolumenu wymiany międzynarodowej (sumy eksportu i importu) do PKB (z 29.1 proc. w 1999 r. do 35.1 proc. w 2005 r.).

Rysunek 3.3 Źródła i bariery lokalizacji w opiniach przedsiębiorców

Źródło: Opracowanie własne IBS na podstawie badania ankietowego.

Do ciekawych wniosków prowadzi analiza barier funkcjonowania przedsiębiorstw, z której wynika, iż najwięcej trudności w prowadzeniu działalności przysparza **konkurencja w branży oraz popyt na towary i usługi**, mając na uwadze iż poziom konkurencji w badanym województwie jest niski. Jego wysoka percepcja u pracodawców powinna przekładać się na wyższą innowacyjność, jednak w chwili obecnej czynnik ten wywołuje jedynie konkurencję cenową, utrudniającą działalność. Warto również zauważyć rozbieżność w ocenie istotności kwalifikacji siły roboczej – z jednej strony oceniana jest ona jako czynnik sprzyjający lokalizacji, z drugiej zaś jako blokada funkcjonowania. Może to oznaczać, że wraz z rozwojem firm rośnie ich popyt na wyżej wykwalifikowane kadry (m.in. menedżerowie), który trudno jest pracodawcom zaspokoić.

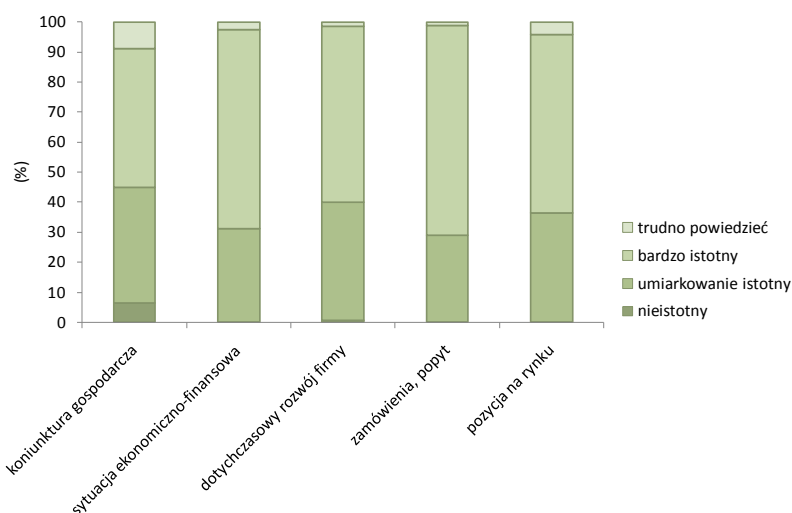
Rysunek 3.4 Bariery funkcjonowania przedsiębiorstw

Źródło: Opracowanie własne IBS na podstawie badania ankietowego.

Objaśnienia: Większe wartości wskaźnika ważności informują o większym udziale odpowiedzi świadczących o istotnym oddziaływaniu bariery na funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Szczegóły jego konstrukcji zamieszczono w Załączniku 2.

W badanej próbie **ponad 40 proc. firm** wskazuje na **niekorzystną obecną sytuację ekonomiczną** i **nie widzi szans na jej poprawę w ciągu najbliższego roku**, z drugiej strony zaś **ponad 200 firm (tj. 33 proc.)** obecne funkcjonowanie firmy ocenia **pozytywnie** i **wierzy w jej dalszy rozwój przez kolejne 12 miesięcy**. Można więc wnioskować o dużej polaryzacji sytuacji gospodarczej sytuacji sektora MSP w regionie.

Rysunek 3.5 Rola poszczególnych czynników w ocenie bieżącej i przyszłej sytuacji ankietowanych przedsiębiorstw

Źródło: opracowanie IBS na podstawie badania ankietowego.

3.2 Zatrudnienie i poziom kapitału ludzkiego

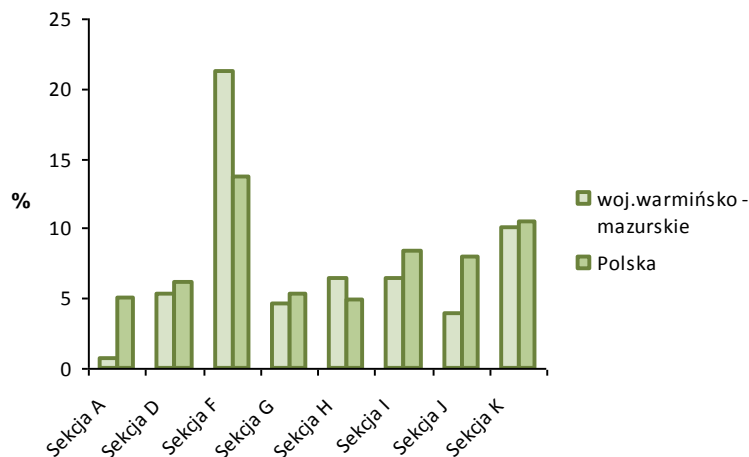
W 2007 roku nastąpiła wyraźna poprawa pod względem liczby pracujących niemal w całym sektorze przedsiębiorstw (Pappelbon J. (red.) 2008). Wzrost liczby pracujących nastąpił we wszystkich sekcjach, zarówno w województwie warmińsko – mazurskim, jak i w całym kraju. Największym wzrostem liczby pracujących w województwie charakteryzowała się sekcja F (budownictwo) oraz sekcja K (obsługa nieruchomości), te sektory posiadały najwyższą dynamikę również na poziomie kraju. Sekcje te rozwijały się tak szybko z uwagi na dynamicznie rosnący popyt, głównie na rynku nieruchomości oraz popyt konsumpcyjny i inwestycyjny na dobra powiązane z tym rynkiem.

Wyniki przeprowadzonego badania przedsiębiorców w regionie Warmii i Mazur wskazują, że w 2008 r. utrzymał się wysoki wzrost zatrudnienia w sekcji K (obsługa nieruchomości), natomiast zmalała liczba osób zatrudnionych w budownictwie. Wzrostem liczby pracowników charakteryzowały się ponadto sekcje D (przetwórstwo przemysłowe) oraz G (handel). Wzrost liczby pracowników najczęściej dotyczył jednak zatrudnienia jednej dodatkowej osoby, podobna sytuacja miała miejsce w przypadku redukcji etatów. Wynika to z dominacji mikroprzedsiębiorstw w strukturze MSP w badanym regionie.

Biorąc pod uwagę miejsce prowadzenia działalności, według wyników ankiety, zatrudnienie zwiększyło się najbardziej w powiatach nowomiejskim, lidzbarskim i giżyckim, największy

spadek w liczbie zatrudnionych odnotowano w powiatach szczycieńskim, ostródzkim i braniewskim.

Rysunek 3.6 Struktura dynamiki zatrudnienia w 2007 r. wg sekcji (zmiany roczne).

Źródło: Opracowanie własne IBS na podstawie danych GUS

W opinii przedsiębiorców **zgromadzony w regionie kapitał ludzki nie odpowiada zgłaszanemu przez nich zapotrzebowaniu**. Wskazują na to odpowiedzi sugerujące odnotowywanie przez nich trudności w pozyskaniu pracowników⁹ (takich problemów nie wskazało jedynie 5 proc. przedsiębiorstw¹⁰). Wynik ten odzwierciedla problemy województwa warmińsko-mazurskiego związane z niskim poziomem kapitału ludzkiego. Według deklaracji, **niedopasowanie na rynku pracy w największym stopniu dotyczy braku doświadczenia zawodowego i kwalifikacji osób poszukiwanych do pracy**¹¹ (Rysunek 3.7). Jednocześnie na pytanie jakich uprawnień, certyfikatów, szkoleń brakuje pracownikom najczęściej udzielano odpowiedzi, że nie poszukuje się obecnie pracowników, bądź nie potrafiono sprecyzować, jakie kwalifikacje powinni posiadać przyszli pracownicy. Z danych Urzędu Statystycznego w Olsztynie wynika natomiast, że większość wolnych miejsc pracy w regionie dotyczyło stanowisk na poziomie wykształcenia zasadniczego zawodowego (prawie połowa wszystkich wakatów w 2007 r.), a tylko 30 proc. wymagała wykształcenia wyższego. W 2007 r. około 30 proc. bezrobotnych w regionie posiadało wykształcenie zasadnicze

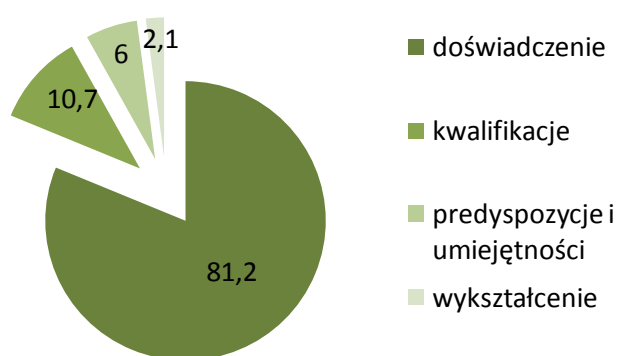
⁹ Według ankiety przeprowadzonej przez NBP w maju 2009 r. tylko jedna czwarta respondentów z całej Polski zgłaszała taki problem.

¹⁰ Były to w przeważającej większości przedsiębiorstwa z sekcji G (handel hurtowy i detaliczny), w mniejszym stopniu D (przetwórstwo przemysłowe) i F (budownictwa), najczęściej zlokalizowane w Elblągu lub Olsztynie, zatrudniające poniżej 10 pracowników. Z uwagi na profil sekcji można przypuszczać, że byli to pracownicy niewykwalifikowani lub słabo wykwalifikowani. Wynik odnośnie budownictwa różni się od tendencji ogólnokrajowej, gdzie prawie 1/3 pracodawców zgłasza problemy ze znalezieniem pracowników (Gumuła i in., 2009)

¹¹ Kwalifikacje zawodowe są zbiorem szerszym niż wykształcenie, które dotyczy głównie poświadczonej dokumentem wiedzy zdobytej w systemie nauczania. Kwalifikacje, oprócz wiedzy, zawierają w sobie zestaw umiejętności, niezbędnych do wykonywania pracy na określonym stanowisku. Często wiążą się również z posiadaniem odpowiednich uprawnień do wykonywania zawodu (np. operator ciężkiego sprzętu, licencja ubezpieczeniowa).

zawodowe, a 65 proc. wszystkich bezrobotnych posiadało co najmniej 5-letnie doświadczenie zawodowe, niedopasowania trudno więc przypisywać ich niedostatecznym kwalifikacjom. Oznacza to, że **za problemy pracodawców w znalezieniu odpowiednich pracowników w większym stopniu odpowiada niska mobilność przestrzenna mieszkańców regionu (skutkująca niedopasowaniami przestrzennymi podaży i popytu na pracę)¹², oczekiwania płacowe osób bezrobotnych lub nieefektywny przepływ informacji o wakatach**. Potwierdza to dodatkowo fakt, że w badanej próbie najwięcej pracodawców skarżyło się na brak doświadczenia potencjalnych pracowników w powiatach: m. Olsztyn, m. Elbląg¹³ i olsztyńskim, które charakteryzują się najniższą stopą bezrobocia w regionie¹⁴.

Rysunek 3.7 Trudności w pozyskaniu pracowników

Źródło: Opracowanie własne IBS na podstawie badania ankietowego.

O niskim poziomie kapitału ludzkiego w regionie świadczy także fakt, iż **pracownicy bez wyższego wykształcenia stanowią 90 proc. zatrudnionych w przedsiębiorstwach w województwie warmińsko-mazurskim** (próba badawcza). Pod względem struktury pracujących wg zawodów, najwięcej osób jest zatrudnionych na stanowiskach związanych z obsługą klienta (40.4 proc. respondentów udzieliło takiej odpowiedzi), kolejną pozycję zajmują pracownicy fizyczni (19.0 proc.), na trzecim miejscu pod względem zatrudnienia znajdują się sprzedawcy.

Rozpatrując mobilność pracowników należy wziąć pod uwagę co najmniej dwa aspekty - przestrzenne przemieszczanie się ludności w poszukiwaniu pracy (mobilność przestrzenna) oraz zmiany kwalifikacji osób pracujących i poszukujących pracy (mobilność zawodowa). W opinii przedsiębiorców pracownicy na lokalnym rynku pracy w największym stopniu byli mobilni pod względem zmiany swoich kwalifikacji (61.8 proc. pozytywnych wskazań), w mniejszym stopniu gotowi byli do zmiany miejsca zamieszkania (37.9 proc. wskazań).

¹² Województwo warmińsko-mazurskie zaliczało się w 2007 r. do drugiej grupy regionów z najniższym wolumenem migracji wewnątrzwojewódzkich, za opolskim i świętokrzyskim (*Migracje ludności w województwie warmińsko-mazurskim w 2007 r.*)

¹³ Miasta te charakteryzują się obok powiatu ełckiego najwyższym odpływem zagranicę na pobyt czasowy.

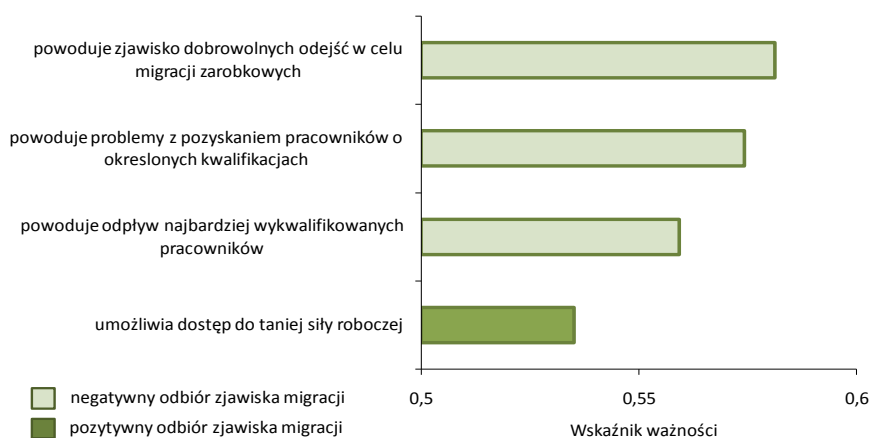
¹⁴ Pomiędzy liczbą zgłoszeń braku doświadczenia potencjalnych pracowników a stopą bezrobocia w danym powiecie występuje umiarkowana korelacja ujemna, wynosząca -0,67.

Uzyskane wyniki potwierdzają **niewielką mobilność przestrzenną kapitału ludzkiego, która jest niewątpliwie skutkiem niskich kwalifikacji siły roboczej¹⁵ oraz niskich wynagrodzeń.** Dodatkowo niewielką mobilność determinuje słabo rozwinięty rynek mieszkań pod wynajem, znacznie wyższe koszty utrzymania takich lokali oraz częściowo mentalność społeczności lokalnej. Niska skłonność do zmiany miejsca zamieszkania w połączeniu ze stosunkowo słabo rozwiniętą infrastrukturą transportową powoduje, że **efektywne wykorzystanie zasobów pracy w regionie jest bardzo trudne.** Jednocześnie wysoka determinacja do zmiany kwalifikacji świadczy o aktywnej postawie osób poszukujących pracy, ich gotowości do zmiany zawodu oraz niesie za sobą potrzebę odpowiedniej oferty szkoleniowej dla osób pozostających bez pracy, celem dostosowania ich kwalifikacji do potrzeb rynkowych.

Mobilność pracowników

Województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się wysokim odpływem ludności w ramach migracji międzynarodowych i wewnętrznych (tj. do innych województw)¹⁶. Większość przedsiębiorców upatrywało to zjawisko jako istotnie negatywnie wpływające na funkcjonowanie ich firmy¹⁷. W największym stopniu, zdaniem przedsiębiorców, migracje zarobkowe powodują zjawisko dobrowolnych odejść z pracy (Rysunek 3.8).

Rysunek 3.8 Wpływ migracji zarobkowych na rynek pracy

Źródło: Opracowanie własne IBS.

Objaśnienia: wyższe wartości wskaźniki informują o większej istotności odpowiedzi. Zacieniono odpowiedź świadczącą o pozytywnym odbiorze zjawiska migracji zarobkowych.

¹⁵ Osoby z niższym poziomem wykształcenia charakteryzuje względnie niższa skłonność do zmiany miejsca zamieszkania (*Zatrudnienie w Polsce 2007*).

¹⁶ Saldo migracji zarówno międzynarodowych jak i wewnętrznych pozostaje ujemne od 2000 r. W 2008 r. region warmińsko mazurski charakteryzował się drugim najwyższym odpływem (łącznym) w kraju, wynoszącym 3099 osób. Największy odpływ na pobyt stały do innych województw i zagranicę miał miejsce w powiatach nidzickim, bartoszyckim i kętrzyńskim. Najwięcej emigrantów czasowych pochodziło zaś z Olsztyna, Ełku i powiatu ełckiego.

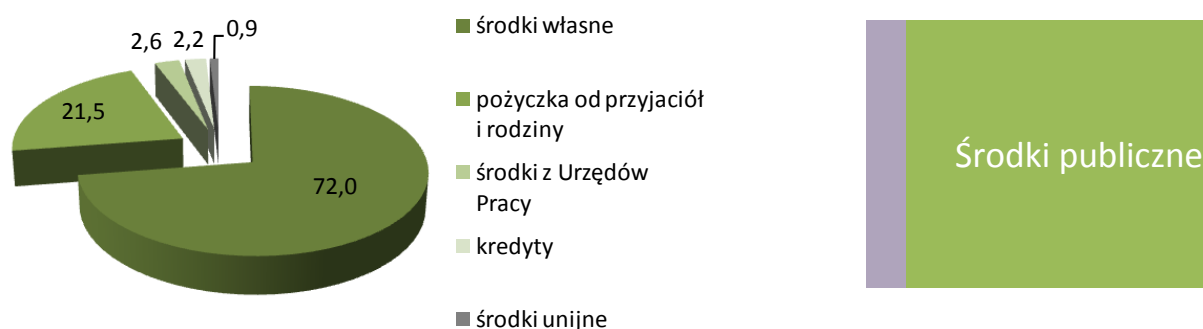
¹⁷ Skala umożliwiała udzielenie odpowiedzi: brak wpływu, umiarkowany wpływ, istotny wpływ.

Względnie najmniejszy udział odpowiedzi dotyczących możliwości pozyskania pracowników z zagranicy może świadczyć o niskim zainteresowaniu tą formą pozyskania osób do pracy w przedsiębiorstwach lub trudnościach administracyjnych związanych z uzyskaniem pozwolenia na pracę cudzoziemców.

3.3 Źródła finansowania działalności rozwojowej

O powstaniu przedsiębiorstw w województwie warmińsko-mazurskim w największym stopniu decydowały własne środki finansowe lub pożyczka od przyjaciół i rodziny, bardzo nieznaczny był zaś udział kredytów i środków publicznych (Rysunek 3.9).

Rysunek 3.9 Pochodzenie środków finansowych przeznaczonych na rozpoczęcie działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie IBS na podstawie przeprowadzonej ankiety.

Finansowanie rozwoju przedsiębiorstwa odbywa się również przede wszystkim ze środków własnych, pochodzących z wypracowanych zysków – stanowiły one aż 92.5 proc. wskazań¹⁸. Udział kredytów w finansowaniu działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw był znacznie niższy, a większość przedsiębiorców (52.1 proc. wskazań) uznała go za nieistotny w finansowaniu działalności inwestycyjnej. Zdecydowana większość (94.8 proc.) badanych nie korzystała z kredytu jako instrumentu wspierającego inwestowanie lub wspierającego obsługę dużych zamówień. Wpływ dotacji z UE okazał się jeszcze mniejszy, bowiem za nieistotny uznano go w 76.2 proc. wskazań, podczas gdy za umiarkowanie istotny i istotny – w sumie tylko 5.5 proc.

Preferencje małych i średnich przedsiębiorstw w regionie były bardzo zbliżone do tych odnotowywanych na poziomie kraju (Starczewska-Krzysztozek 2008b). Ta niska skłonność do ponoszenia ryzyka może wynikać z ryzyka ekonomicznego takiego przedsięwzięcia (firmy małe są najczęściej przedsiębiorstwami rodzinnymi, niepowodzenie inwestycji wiązałoby się

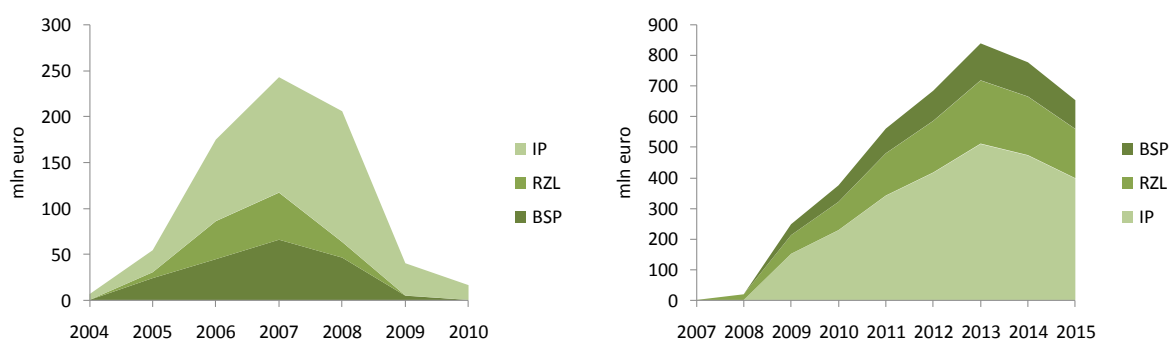
¹⁸ W Polsce ok. 77 proc. przedsiębiorstw finansuje działalność inwestycyjną ze środków własnych. Małe podmioty w mniejszym stopniu korzystają z zewnętrznych źródeł finansowania (kredyty, środki publiczne). Wraz ze wzrostem wielkości przedsiębiorstwa rośnie zainteresowanie pozyskaniem zewnętrznych środków finansowych, a otrzymują je najczęściej przedsiębiorstwa z najbardziej atrakcyjnych inwestycyjnie regionów Polski. Ponoszone nakłady inwestycyjne są ponadto zależne od wielkości przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwa małe najczęściej przeznaczają na ten cel poniżej 5 proc. swoich przychodów, podczas gdy większe często decydują się przeznaczać ponad 6 proc. (por. Raport o stanie..., 2008).

z utratą dochodu i źródła utrzymania rodziny). Korzystanie ze środków własnych na potrzeby realizacji inwestycji jest również wynikiem dobrej koniunktury z lat poprzednich (2006-2007) i wykorzystania zgromadzonych środków na cele inwestycyjne. Jednocześnie jednak, mając na uwadze ograniczone możliwości wykorzystania środków własnych na inwestycje, wydaje się, że **rzadkie korzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania jest jedną z barier rozwoju przedsiębiorstw na obszarze Warmii i Mazur.**

Poza niskim zainteresowaniem kredytami, **przedsiębiorstwa w regionie tylko sporadycznie korzystają ze środków pomocy publicznej** (programy europejskie, rządowe, jednostek samorządu terytorialnego) - 10.5 proc. badanych podmiotów skorzystało z tej formy wsparcia, dominowały wśród nich mikroprzedsiębiorstwa, a środki pochodziły w głównej mierze z funduszy powiatów.

Przedsiębiorcy z regionu cechowali się niskim udziałem wykorzystania funduszy unijnych na tle kraju, gdzie odsetek przedsiębiorstw korzystających z tej formy pomocy wyniósł w 2007 r. 15 proc. (Starczewska-Krzysztozek 2008b). Pula dostępnych w przeszłości środków w województwie warmińsko-mazurskim była przeznaczona głównie na poprawę infrastruktury oraz w mniejszym stopniu na rozwój kapitału ludzkiego i bezpośrednie wsparcie przedsiębiorstw (Rysunek 3.10). Proporcje te zmieniają się w nadchodzących latach na korzyść rozwoju zasobów ludzkich, ponadto całkowita pula środków wzrośnie co najmniej trzykrotnie, więc także na wsparcie przedsiębiorstw zostanie przeznaczona dużo większa suma. Stwarza to możliwość poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw z regionu, która jednak wymaga **aktywnej polityki promocyjnej** skierowanej do tych podmiotów, z uwagi ich niską świadomość sposobów wykorzystania ww. środków oraz braku odpowiedniego instrumentarium niezbędnego przy aplikowaniu o takie dofinansowanie.

Rysunek 3.10 Wsparcie dla województwa warmińsko-mazurskiego w ramach Narodowego Planu Rozwoju (po lewej) oraz Narodowej Strategii Spójności (po prawej)

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie danych MRR.

Objaśnienia: Dane przedstawione na wykresach prezentują wartość całkowitą funduszy alokowanych w województwie (środki UE oraz polski wkład). IP – infrastruktura podstawowa, RZL – rozwój zasobów ludzkich, BSP – bezpośrednie wsparcie przedsiębiorstw.

Tę tezę potwierdzają wyniki badania ankietowego wśród przedsiębiorców z regionu, według których największymi barierami w efektywnym wykorzystaniu środków unijnych są konieczność zgromadzenia wkładu własnego, dostępność informacji o programach oraz stopień formalizacji wniosków. **Niska skłonność do zadłużania się oraz brak wolnych**

środków finansowych są zatem, poza niedoborem informacji, głównymi przyczynami niedostatecznego korzystania z funduszy unijnych w regionie, przyczyniając się do ograniczenia możliwości rozwoju sektora MSP w województwie.

3.4 Inwestycje i innowacyjność

Do czynników zewnętrznych kształtujących innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw Regionalny Systemem Wspierania Innowacji w Olsztynie¹⁹ zalicza:

- tendencje rozwoju technologicznego w skali globalnej i możliwości adaptacji nowoczesnych technologii w kraju,
- postęp w integracji regionalnej (europejskiej),
- ogólny poziom rozwoju gospodarczego danego kraju,
- stopień otwartości gospodarki i możliwości inwestycyjne,
- uwarunkowania systemu społeczno-gospodarczego i prawnego,
- zasady i praktykę prowadzonej polityki gospodarczej, w tym w szczególności polityki innowacyjnej,
- sytuację na rynku produktów przemysłowych, konsumpcyjnych i usług.

Skłonność MSP w województwie warmińsko - mazurskim do wdrażania innowacji jest bardzo niska. W latach 2004-2006 odnotowano tam drugie najniższe nakłady inwestycyjne na 1 przedsiębiorstwo w kraju²⁰, zaś w badanej próbie tylko 13 proc. przedsiębiorstw wprowadziło w ostatnich trzech latach przedsięwzięcie innowacyjne. Interesujące może się wydawać, że stosunkowo mała liczba respondentów widzi uzasadnienie dla działań innowacyjnych, a dla ponad 66% badanych trudno jest powiedzieć jakie są efekty wprowadzenia innowacji.

Główną przyczyną niewdrażania innowacji jest **niewielkie zapotrzebowanie rynku na nowoczesne rozwiązania w branży**, potrzeba innowacji nie wynika również z działalności firmy w poprzednich latach (Rysunek 3.11, po lewej). Przedsiębiorcy uważają, że instytucje wspierające przedsiębiorczość i transfer technologii w umiarkowany sposób wpływają na działalność ich firm. Powodem takiej sytuacji jest najprawdopodobniej niewielki odsetek przedsiębiorstw współpracujących z ww. podmiotami oraz niska znajomość możliwości pozyskania pomocy od wymienionych jednostek.

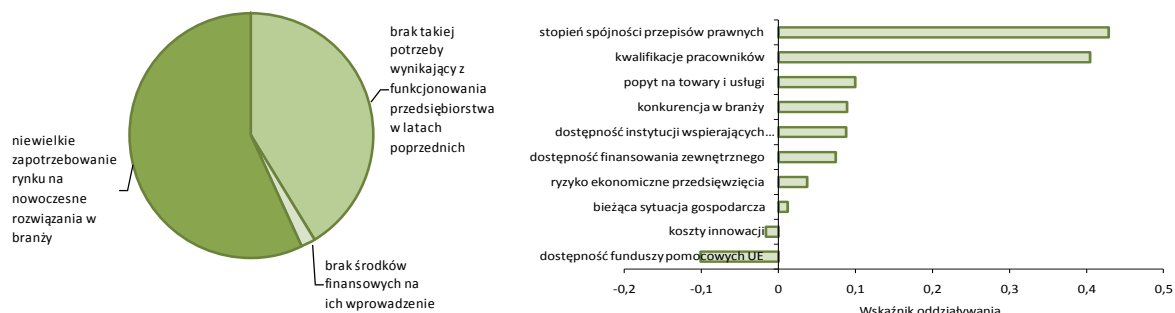
Cytowane wyniki wskazują, że problem innowacji jest częściowo zdeterminowany preferencjami konsumentów (najprawdopodobniej ich stałymi gustami, niskim poziomem zamożności) oraz niskim zainteresowaniem przedsiębiorców nieustanną poprawą oferty

¹⁹ http://www.rswi-olsztyn.pl/index.php?pokaz=189&186=186&id_menu=186

²⁰ Nakłady na 1 przedsiębiorstwo w województwie warmińsko-mazurskim wynosiły 1 564,7 tys. zł, podczas gdy u lidera (mazowieckie) - 5 502,1 tys. zł. (Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2004-2006, GUS, Warszawa 2008)

produktowej i usługowej, co może być wywołane między innymi **niskim natężeniem konkurencji (pod względem jakości produktów/usług)** w regionie.

Rysunek 3.11 Motywy niewdrażania innowacji przez przedsiębiorstwa (po lewej) i czynniki wpływające na wdrażanie innowacji (po prawej)

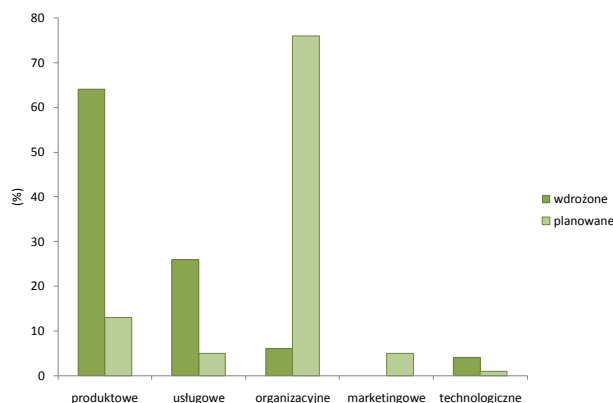

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie badania ankietowego.

Objaśnienia: Wartości ujemne na wykresie prezentują czynniki uznawane za bariery w wdrażaniu innowacji. Dodatnie natomiast informują o czynnikach stymulujących innowacyjność przedsiębiorstw.

Pozytywnym sygnałem jest fakt, że **w badanej próbie dużo więcej firm planuje wdrożyć innowacje w najbliższym roku, niż uczyniło to w latach 2006-2008** (z deklaracji wynika, że uczyni to 87,5 proc. badanych przedsiębiorstw, ponad jedna czwarta firm, które wprowadzały innowacje w poprzednich latach planuje wdrażać je też w kolejnym roku).

Rysunek 3.12 Wdrożone (w latach 2006-2008) i planowane typy innowacji w badanych przedsiębiorstwach

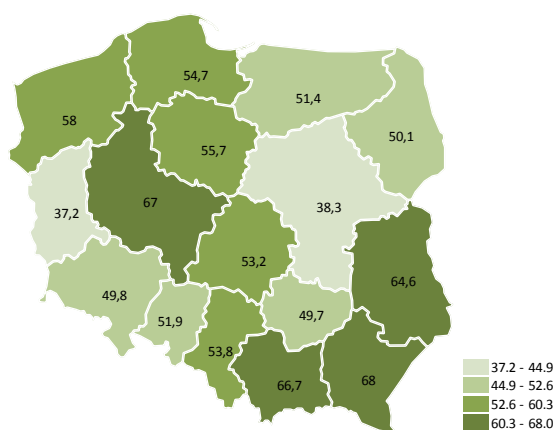
Źródło: Opracowanie IBS na podstawie badania ankietowego

Zmienia się rozkład poszczególnych rodzajów innowacji wprowadzanych w firmach (Rysunek 3.12). Zamierzenia ankietowanych przedsiębiorstw w stosunku do rodzajów innowacji planowanych do wprowadzenia w następnym roku latach odbiegają zasadniczo od tych, które wdrożono w latach 2006-2008. Jednostki planują zmniejszenie udziału innowacji produktowych, usługowych i technologicznych na korzyść innowacji organizacyjnych i marketingowych. Oznacza to, że badane jednostki planują usprawnić swój system zarządzania oraz, że **odpowiedzią na wysoką percepcję konkurencji w regionie będzie ulepszony marketing towarów i usług.**

3.5 Percepcja szarej strefy

Szara strefa jest nieodłącznym elementem gospodarki każdego kraju, chociaż jej zakres i forma przybiera zróżnicowaną postać, również na poziomie regionalnym.²¹ Województwo warmińsko-mazurskie należało w 1998 r. do regionów o dużym nasileniu tego zjawiska (por. Bukowski, 2007). Wyniki badania kontroli zatrudnienia w przekroju wojewódzkim z 2008 r. pozwoliły natomiast zakwalifikować je do regionów o relatywnie niskim na tle kraju odsetku (51.4 proc.) stwierdzonych naruszeń w przeprowadzonych kontrolach legalności zatrudnienia (Rysunek 3.13). Odmierna metodologia badań uniemożliwia jednak dokonywanie porównań między wynikami tych dwóch analiz.

Rysunek 3.13 Odsetek kontroli, w których stwierdzono naruszenie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy²²

Źródło: Kontrola legalności zatrudnienia, PIP, Warszawa 2008 r. (lipiec)

W obrębie samego województwa w największym stopniu problem szarej strefy w regionie był postrzegany przez przedsiębiorców z powiatów: nidzickiego, lidzbarskiego, kętrzyńskiego i braniewskiego. Stosunkowo najmniejsza percepcja tego zjawiska miała miejsce w powiatach ostródzkim, iławskim, oleckim oraz w mieście Olsztyn (Rysunek 3.14, lewy).

Ponadto, na poziomie powiatów zauważono umiarkowaną, lecz statystycznie istotną pozytywną zależność między stopą bezrobocia rejestrowanego w grudniu 2008 r. a percepcją szarej strefy.²³ Wskazana zależność znajduje odzwierciedlenie w statystykach prowadzonych przez Oddział Kontroli Legalności Zatrudnienia²⁴, zgodnie z którymi, w 2003 r. nasilenie szarej strefy było najwyższe w powiatach o najwyższym poziomie bezrobocia:

²¹ W 1998 r. przybierała największe nasilenie w Polsce w makroregionach: północno-wschodnim, północnym, środkowo-wschodnim. Jej najniższe wartości były obserwowane w mieście stołecznym Warszawa, makroregionie środkowym i południowym (por. Bukowski 2007).

²² Należy mieć na uwadze fakt, że część kontroli odbywa się po uprzedzeniu PIP o nieprawidłowościach w danej firmie, dlatego ich skuteczność jest tak wysoka.

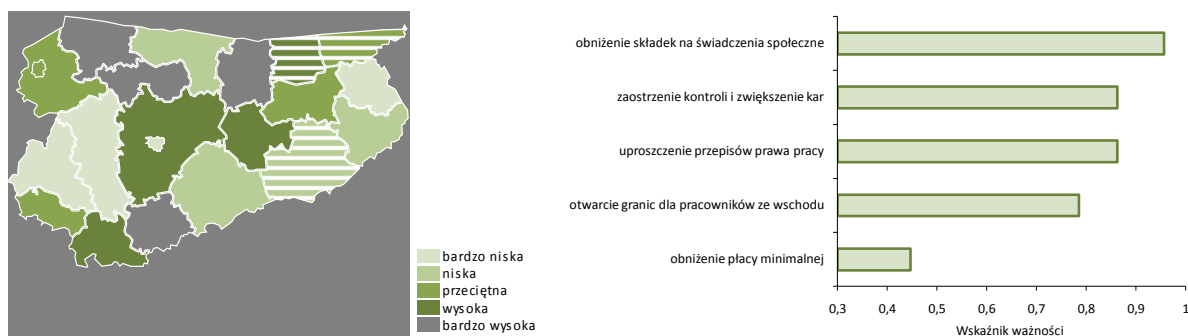
²³ Oszacowany współczynnik korelacji liniowej Pearsona wyniósł 0.37. Jego dodatnia wartość informuje o tym, że w powiatach charakteryzujących się wyższą stopą bezrobocia percepcja zjawiska pracy nierejestrowanej jest wyższa. Współczynnik korelacji liniowej był obliczony przy poziomie istotności 0.05.

²⁴ Obecnie kontrolą legalności zatrudnienia zajmuje się Państwowa Inspekcja Pracy.

bartoszyckim, oleckim i gołdapskim, gdzie dominują małe podmioty, którym najłatwiej jest ukryć nielegalne zatrudnienie. **Praca nierejestrowana koncentrowała się w rolnictwie, budownictwie i usługach** (gastronomia, korepetycje, opieka nad dziećmi), a jej nasilenie wzrastało od 2003 r. (por. Kontrola legalności 2007).

Szara strefa

Rysunek 3.14 Percepcja szarej strefy w województwie (po lewej) i czynniki potencjalnie ograniczające szarą strefę (po prawej).

Źródło: Opracowanie IBS na podstawie badania ankietowego.

Objaśnienia: współczynnik percepcji szarej strefy został obliczony jako udział osób uważających, że szara strefa występuje w województwie względem populacji badanej z danego powiatu. Obszary zakreślane przedstawiają powiaty charakteryzujące się najwyższym błędem pomiaru. Większe wartości wskaźnika ważności (prawy wykres) informują o wyższym znaczeniu czynnika

Zdaniem przedsiębiorców z Warmii i Mazur najskuteczniejszą metodą ograniczenia szarej strefy jest obniżenie pozapłacowych kosztów pracy, w tym składek na świadczenia społeczne (Rysunek 3.14, prawy), stanowiących najistotniejszą barierę w działalności MSP (por. Starczewska-Krzysztosek 2008a). Co ciekawe, znacząca część przedsiębiorców wskazuje na działania związane z zaostreniem kontroli i zwiększaniem kar jako skuteczne w ograniczaniu szarej strefy.

W stosunku do badań ogólnopolskich (por. Bednarski 2008) można odnaleźć dużą zgodność odpowiedzi dotyczących ról składek płaconych dla ZUS (koszty pozapłacowe) oraz czasochłonnych procedur i formalności, czy istnienia dodatkowych kosztów związanych z zatrudnieniem pracowników. **Głównymi przyczynami pracy nierejestrowanej są zatem na poziomie kraju i województwa wysokie pozapłacowe koszty pracy, niska elastyczność prawa pracy oraz procedury formalne.** Należy zauważyć, że bariery te nie uległy w przeciągu ostatnich kilku lat istotnym zmianom (por. Regulacje 2006).

4. Podsumowanie

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw w województwie warmińsko-mazurskim to zazwyczaj firmy młode, które na rynku funkcjonują co najwyżej od 10 lat (ok. 60 proc. przedsiębiorstw). Charakteryzuje się on niską konkurencyjnością i niedostateczną innowacyjnością, ale widoczna jest poprawa w tym zakresie. Wynika to w dużej mierze z niewielkiego zasięgu terytorialnego przedsiębiorstw (dla większości rynkiem zbytu jest gmina lub powiat), a niewielka zamożność klientów skutkuje konkurencją cenową między przedsiębiorstwami. Niedostateczne innowacje i inwestycje wynikają również z niepełnego wykorzystania środków publicznych i kredytów jako źródeł finansowania oraz ograniczonej współpracy firm z inkubatorami przedsiębiorczości²⁵. Dostęp do zewnętrznych środków finansowych będzie łatwiejszy, jeśli w regionie powstanie więcej sprawnie funkcjonujących instytucji otoczenia biznesu, dodatkowym dobrym prognostykiem na przyszłość jest wyraźny wzrost puli środków publicznych przeznaczonej na rozwój przedsiębiorstw. W tym kontekście ważna wydaje się poprawa działań informacyjnych i doradczych w zakresie wykorzystywania środków unijnych na rozwój przedsiębiorczości. Z badań nad innowacyjnością można wnioskować, że przedsiębiorstwa w coraz większym stopniu skłaniają się ku wdrażaniu innowacji, dzięki czemu będą bardziej wydajne i konkurencyjne, a dzięki usprawnieniom organizacyjnym mogą łatwiej decydować się na wprowadzanie innowacji w przyszłości.

Jakość siły roboczej nie jest barierą w lokowaniu przedsiębiorstwa w opisywanym regionie, jednak na dalszym etapie funkcjonowania staje się ona bardziej istotna i hamuje rozwój. Negatywnie na firmy oddziałują migracje (ponieważ region charakteryzuje się niską mobilnością wewnątrzwojewódzką). Przedsiębiorcy zauważają jednak rosnącą mobilność siły roboczej w wymiarze zawodowym, dzięki czemu może dojść do poprawy jej jakości w przyszłości i jej większego wpływu na rozwój sektora MSP. Z drugiej strony poprawa jakości kapitału ludzkiego może być utrudniana przez niską mobilność przestrzenną ludności w regionie – blokadą jest prawdopodobnie stan infrastruktury mieszkaniowej i transportowej. Kolejna runda badania przedsiębiorstw (planowana na I półrocze 2010 r.) pozwoli odpowiedzieć na pytanie, jak słabszy wzrost gospodarczy w roku 2009 wpłynął na popyt na pracowników i zgłaszane niedopasowania kwalifikacyjne.

Za barierę rozwojową badane firmy uznawały w znacznym stopniu szarą strefę (która jednak nie jest bardzo wysoka na tle kraju). Na decyzje o nielegalnym zatrudnieniu pracowników najczęściej wpływają pozapłacowe koszty pracy i formalności administracyjne związane ze zgłoszeniem dodatkowej osoby w firmie.

---

²⁵ W województwie warmińsko – mazurskim działa tylko jeden inkubator technologiczny - Elbląski Inkubator Nowoczesnych Technologii Informatycznych (<http://www.einti.eu/index.php?web=2>), planowane jest utworzenie kolejnych w Olsztynie.

Ogólnie można sądzić, że sytuacja w sektorze MSP w województwie warmińsko-mazurskim będzie się poprawiać, jednak zależy to w znacznej mierze od jakości kapitału ludzkiego (która w percepcji ankietowanych się poprawia) w regionie, od wsparcia ze strony inkubatorów przedsiębiorczości, a także efektywnego wykorzystania środków unijnych w najbliższych latach. Większa współpraca pomiędzy firmami a otoczeniem biznesu zaowocuje uzyskaniem przez przedsiębiorców wiedzy o możliwościach finansowania inwestycji oraz o ich istotności.

5. Załączniki

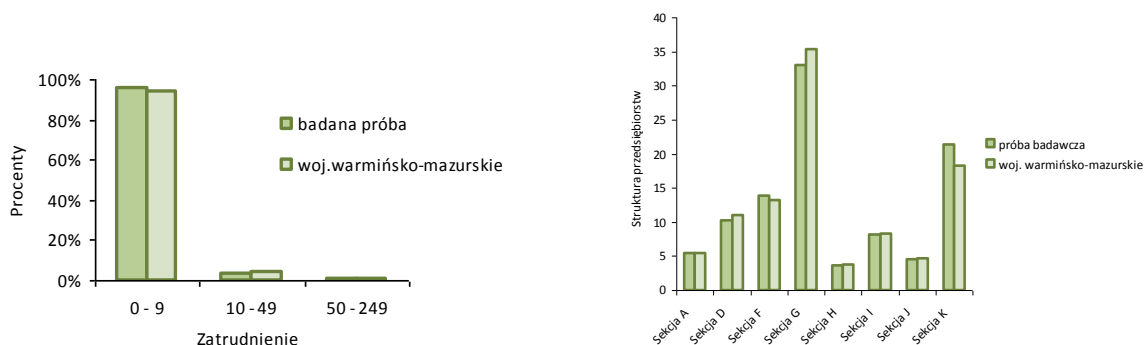
Załącznik 1 Dobór próby i opis metody losowania

Badanie ankietowe zostało zrealizowane na próbie 600 małych i średnich przedsiębiorstw na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w dniach od 15 marca 2009 do 10 kwietnia 2009 roku. Próba badawcza została dobrana spośród przedsiębiorstw zróżnicowanych pod względem 3 cech: rodzaju działalności, wielkości przedsiębiorstwa i lokalizacji. Taki podział miał na celu dokonanie możliwie jak najbardziej wszechstronnej i syntetycznej analizy stanu sektora MSP w całym województwie warmińsko – mazurskim.

Pierwszą cechą, którą brano pod uwagę była wielkość przedsiębiorstw mierzona liczbą zatrudnionych pracowników. Sektor MSP, zgodnie z Ustawą z dnia 2 lipca 2004 roku o Swobodzie działalności gospodarczej, podzielono na trzy klasy przedsiębiorstw, w zależności od liczby zatrudnionych pracowników:

- mikro - zatrudniające do 9 osób (95.61 proc. próby),
- małe - zatrudniające od 10 do 49 osób (3.75 proc.) ,
- średnie - zatrudniające od 50 do 249 osób (0.64 proc.).

Rysunek 5.1 Struktura przedsiębiorstw według wielkości zatrudnienia oraz według sekcji PKD (po prawej) w badanej próbie względem struktury przedsiębiorstw w województwie warmińsko-mazurskim (po lewej).

Źródło: Opracowanie własne IBS na podstawie badania ankietowego i badania GUS.

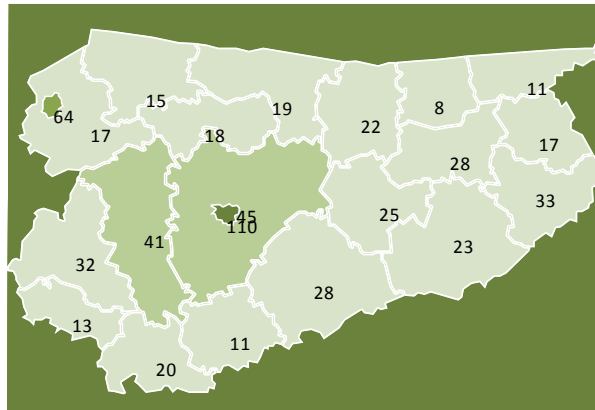
Drugą cechą pod kątem, której dobierano przedsiębiorstwa była sekcja działalności (w ramach klasyfikacji PKD 2004), co przedstawia Rysunek 5.1 (po prawej). Z badania wyłączono sekcje o znacznej liczebności, ale reprezentowane w znacznej części przez podmioty o charakterze nierynkowym, m.in. administracja publiczna, edukacja, ochrona zdrowia, usługi komunalne.

Ostatnią cechą, według której dokonywany był dobór próby stanowi lokalizacja. Próba obejmowała różną liczbę firm z poszczególnych powiatów, w zależności od poziomu przedsiębiorczości w danym regionie, co prezentuje Rysunek 5.2.

W badaniu MSP w województwie warmińsko-mazurskim, ze względu na możliwość wnioskowania na temat grup przedsiębiorstw zróżnicowanych względem określonych cech, operat losowania podzielono na warstwy. Losowanie warstwowe daje możliwość wykorzystania w doborze próby różnorodnych informacji o badanej populacji oraz dużej efektywności w przypadku populacji wewnątrznie niejednorodnych. Jest to szczególnie istotne przy badaniu przedsiębiorstw w

województwie warmińsko - mazurskim, ponieważ próba **badawcza dzięki losowaniu warstwowemu jest reprezentatywna pod względem trzech zmiennych (sekcji PKD, wielkości zatrudnienia i lokalizacji)**. Jednym z najważniejszych problemów w zastosowaniu schematu losowania warstwowego jest tzw. alokacja próby, czyli rozmieszczenie elementów próby w poszczególnych warstwach. W niniejszym badaniu zastosowano alokację proporcjonalną, która wyróżnia się tym, że każda warstwa ma reprezentację proporcjonalną do swego udziału w populacji:

Rysunek 5.2 Terytorialny rozkład badanej próby przedsiębiorstw

Źródło: Opracowanie własne IBS.

$$n_h = n \cdot \frac{N_h}{N}$$

gdzie:

N_h – liczebność h-tej warstwy,

N – liczebność całej populacji,

n – liczebność całej próby,

n_h – liczebność próby w h-tej warstwie.

Operat podzielony został na 24 odrębne zbiory (warstwy). Liczbę elementów populacji tworzących h -tą warstwę oznaczono przez $0 < N_h \leq N$, przy czym suma N_h wynosi N . Plan losowania bezzwrotnego próby warstwowej ma postać:

$$P_w(s) = \prod_{h=1}^H \frac{1}{\binom{N_h}{n_h}}$$

W celu osiągnięcia zakładanej próby $N = 600$, z operatu wylosowana została do badania pięciokrotna ilość rekordów (3000 podmiotów) proporcjonalnie do założonej struktury. Każda jednostka z danej warstwy miała jednakowe prawdopodobieństwo wejścia do próby, co gwarantuje reprezentatywność badania.

Załącznik 2 Wskaźnik ważności i oddziaływania

Wskaźnik ważności to syntetyczny miernik umożliwiający porównywanie istotności poszczególnych odpowiedzi respondentów, którzy dokonywali oceny wielu czynników na skali ocen (np. brak wpływu, niewielki wpływ, umiarkowany wpływ, istotny wpływ). Pozwala on przedstawić wyniki w postaci jednej wartości liczbowej, co umożliwia dokonywanie porównań pomiędzy analizowanymi kategoriami. Większe wartości wskaźnika informują o większym nasileniu odpowiedzi cechujących się większym udziałem (liczebnością) odpowiedzi z końca skali (istotny wpływ), podczas gdy wartości bliższe zeru są identyfikowane z większym udziałem odpowiedzi z początku skali (brak wpływu). Wskaźnik ważności jest opisany wzorem:

$$W = \sum_{i=1}^k \frac{w_i n_i}{kN}$$

gdzie:

W – wskaźnik ważności, i – indeks oceny, n_i - liczba wskazań danego czynnika na i-tym miejscu, k – maksymalna ocena czynnika w skali 1 do k (wskazanie kolejności czynników oznacza przypisanie im ocen w odwrotnej kolejności), N – liczba respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie, w_i – ocena odpowiadająca miejscu czynnika i.

Alternatywą do tak zaprezentowanego miernika jest wskaźnik oddziaływania, który pozwala zbadać sumaryczny wpływ określonych czynników w odpowiedziach uwzględniających skalę ocen o różnym kierunku oddziaływania (np. silna bariera, umiarkowana bariera, czynnik nieistotny, czynnik umiarkowanie stymulujący lokalizację, czynnik silnie stymulujący lokalizację). Wskaźnik w swej konstrukcji jest podobny do przedstawionego wskaźnika ważności. Czynniki odróżniającymi te dwie miary jest skala ocen, która przyjmuje w tym przypadku wartości z przedziału od -1 do 1. Analiza tak skonstruowanego wskaźnika pozwala stwierdzić wpływ poszczególnych czynników na lokalizację przedsiębiorstw w województwie. Wartość wskaźnika: $-1 \leq w < -0.5$ oznacza silną barierę, $-0.5 \leq w < 0$ umiarkowaną barierę, $w = 0$ czynnik nieistotny, $0 < w \leq 0.5$ czynnik umiarkowanie stymulujący lokalizację, $0.5 < w \leq 1$ czynnik silnie stymulujący lokalizację.

Źródło: Opracowanie na podstawie Kuzel (2005)

Literatura

Bednarski M., Kryńska E., Pater K., Walewski M. (red. nauk.), *Praca nierejestrowana w Polsce*, MPiPS, Warszawa 2008

Bukowski M. (red. nauk.), *Zatrudnienie w Polsce. Produktywność dla pracy*, DAEiP MPiPS, Warszawa 2007.

Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2004-2006, GUS, Warszawa 2008.

Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2007 roku, GUS, Warszawa 2008.

Dziemianowicz W., Juchniewicz M., Samulowski W., Szmigiel K., *Konkurencyjność i innowacyjność gospodarki Warmii i Mazur*, Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego Departament Polityki Regionalnej, Warszawa-Olsztyn 2006.

Gajewski P., Gawlikowska-Hueckel K., Umiński S., *Szanse i zagrożenia związane z przyjęciem euro przez Polskę w ujęciu regionalnym* – dostępny na stronie www.nbp.pl

Gumuła W., Gucwa A., Nalepa W., Opióła Z., *Rynek pracy w Polsce (Wynagrodzenia, produktywność pracy i migracje w świetle badań ankietowych w maju 2009 roku)* – dostępny na stronie www.nbp.pl

Kalinowski T. (red.), *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2008*, IBnGR, Gdańsk 2008.

Kontrola legalności zatrudnienia 2006 r., MPiPS DRP, Warszawa 2007 (luty).

Kuzel M., *Współpraca przedsiębiorstw ze zlokalizowanymi w Polsce filiami światowych korporacji – wyniki badania ankietowego*, WnEiZ, UMK w Toruniu, Toruń
http://www.skolar.umk.pl/pdf/Kuzel_Badanie_2005_2.pdf

Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie warmińsko-mazurskim w 2008 r., Urząd Statystyczny w Olsztynie, 2009

Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym. Stan w dniu 31 XII 2008 r., GUS, Warszawa 2009

Migracje ludności w województwie warmińsko-mazurskim w 2007 r., Urząd Statystyczny w Olsztynie, 2008

Nierejestrowane zatrudnienie w Polsce. Raport z badań, SMG/KRC, Warszawa.

Pappelbon J., *Rola i znaczenie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce woj. warmińsko-mazurskiego na tle kraju*, prezentacja multimedialna z konferencji 4.02.2009 r. pt.: *Rola sektora małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce województwa warmińsko-mazurskiego*, www.msp.badania-ryнку.pl

Pappelbon J. (red.), *Rynek pracy w województwie warmińsko-mazurskim w 2007 r.*, Urząd Statystyczny w Olsztynie, 2008

Praca za granicą, CBOS, komunikat z badań, Warszawa, marzec 2007 r.

Przedsiębiorczość w Polsce, MG DAiP, Warszawa 2008.

Przyczyny pracy nierejestrowanej w Polsce, pod red. nauk. M. Bednarskiego i in., IPISS, Warszawa 2008.

Rachunki narodowe według głównych sektorów i podsektorów instytucjonalnych 2000-2006, GUS, Warszawa 2008.

Raport końcowy z II etapu badań w ramach projektu pt. *Badanie przedsiębiorstw Warmii i Mazur w zakresie konkurencyjności i innowacyjności, Cz. II. Konkurencyjność i innowacyjność branż regionu warmińsko-mazurskiego - wyniki badań ankietowych*, dostępny pod adresem: <http://www.zporr.24.olsztyn.pl>

Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006-2007, PARP, Warszawa 2008.

Raport z badania warunków funkcjonowania firm z sektora MSP, KIG, Warszawa 2006 (luty).

Regulacje dotyczące zatrudnienia w opinii przedsiębiorców, KIG, Warszawa 2006 r.

Schneider F., *Shadow Economies and Corruption All Over the World: New Estimates for 145 Countries*, "The Open Access", Open Assessment E-Journal, Nr 2007-09, Kiel Institute for the World Economy. Wykorzystał on metodę analizy opierającą się na badaniu popytu na pieniądź oraz DYMIMIC.

Starczewska-Krzysztozek M., *Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, INFOS Zagadnienia społeczno-gospodarcze, nr 4(28), BAS, Warszawa 2008a.

Starczewska-Krzysztozek M., *Konkurencyjność sektora MSP 2008*, PKPP Lewiatan, Warszawa 2008b.

Szultka S. (red.), *Barometr innowacyjności województwa Warmińsko-Mazurskiego. Edycja 2007*, WMARR, Olsztyn.

Ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego z dnia 13 listopada 2003 r.

Ziomek A. i in., *Charakterystyka sektora MŚP w województwie warmińsko-mazurskim w kontekście gospodarki regionalnej i krajowej oraz w perspektywie Unii Europejskiej*, Raport cząstkowy z realizacji II modułu badania w ramach projektu: *Rola małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce województwa warmińsko-mazurskiego*, IBiA Grupa OSB, Olsztyn 2009, dostępny na stronie www.msp.badania-ryнку.pl

Żołnierski A. (red.), *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007-2008*, PARP, Warszawa 2008.